

1. Το Δημοτικό Τραγούδι

- Ανήκει στην *προφορικό πολιτισμό* – προφορική λογοτεχνία (ομαδική, αυθόρμητη, παραδοσιακή)
- Είναι δημιούργημα *λαϊκής ποίησης* (πλάθονται από τον ίδιο το λαό) και συνδέεται με τη μουσική και το χορό
- Τα βασικά χαρακτηριστικά του είναι: *τολμηρή σύλληψη του θέματος, παραστατικότητα, πλαστικότητα των εικόνων, λιτότητα του λόγου*
- Υποδιαιρείται σε :
  - α) **δημοτική ακριτική ποίηση και**
  - β) **δημοτική ποίηση κατά την τουρκοκρατία**
- Η λαογραφία εξετάζει τα δημοτικά τραγούδια και ο Ν. Πολίτης τα κατηγοριοποίησε σε :
  - α) **καθαρώς λυρικά τραγούδια** : ουσία τους είναι το συναίσθημα: *χαρά, αγάπη, μίσος, θαυμασμός κ.ά* (π.χ. νυφιάτικα, νανουρίσματα, παιδικά κάλαντα, αποκριάτικα, της ξενιτιάς, εορταστικά κ.ά.) και
  - β) **επικολυρικά ή διηγηματικά** : διήγηση με τρόπο ποιητικό μιας παράδοσης (π.χ. ακριτικά, κλέφτικα, θρήνοι, μοιρολόγια, νανουρίσματα), μιας ιστορίας (παραλογές: ολοκληρωμένη υπόθεση φανταστική ή πλαστή-εκδήλωση λαϊκής φαντασίας με αφηγηματικό χαρακτήρα, επικό-ηρωικό τόνο, υπερβολή, δραματικό περιεχόμενο και έκβαση)
- Άλλα χαρακτηριστικά του είναι:
  - α) *ιαμβικοί δεκαπεντασύλλαβοι στίχοι,*
  - β) *δεν έχουν ομοιοκαταληξία (εξαιρέση τα λιανοτράγουδα),*
  - γ) *ολοκληρωμένο νόημα της φράσης σε κάθε στίχο,*
  - δ) *μεγάλη χρήση ρήματος και ουσιαστικού,*
  - ε) *αποφυγή περιττών στοιχείων και*
  - στ) *χρήση αντιθέσεων, άστοχων ερωτήσεων και παρομοιώσεων*

2. Κρητική Αναγέννηση

- Στην Κρήτη από το 1211 έως το 1669 μ.Χ. υπήρχε κυριαρχία των Βενετών
- Εκτός από οικονομική και εμπορική ανάπτυξη (διαμετακομιστικό εμπόριο) υπήρχε λογοτεχνική ακμή, λόγω επικοινωνίας Ελλήνων και Βενετών και της μετάβασης Ελλήνων στα ιταλικά πανεπιστήμια
- Πολλά χειρόγραφα αρχαίων και Βυζαντινών συγγραφέων αντιγράφονταν στην Κρήτη, που έτσι έγινε πολιτισμικό κέντρο
- *Η Ευρωπαϊκή Αναγέννηση συνέβαλε στη δημιουργία της Κρητικής Αναγέννησης*
- Αναπτύχθηκαν τα γράμματα, η αρχιτεκτονική, η μουσική και η ζωγραφική (Δ. Θεοτοκόπουλος)
- Τον 10 αι. εμφανίστηκαν **τα ριζίτικα**: δημοτικά τραγούδια με στίχους ανομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους
- Επίσης αναπτύχθηκε **το κρητικό θέατρο**: *Γ. Χορτάτζης (Ερωφίλη: τραγωδία Κατζούρμπος: κωμωδία και Πανώρια ή Γύπαρις: ποιμενικό δράμα) και Β. Κορνάρος: Ερωτόκριτος*
- Τα γνωρίσματα της Κρητικής Λογοτεχνίας είναι:
  - α) καλλιέργεια της γλώσσας του λαού
  - β) ηρωική αντίληψη της ζωής
  - γ) συναίσθημα του χρέους απέναντι στην πατρίδα, θρησκεία και οικογένεια
  - δ) αγάπη για την ελευθερία
  - ε) εξιδανίκευση του έρωτα και της γυναίκας
  - στ) ιπποτικό πνεύμα
- Η Κρητική Αναγέννηση συνέβαλε στη διαμόρφωση της νεοελληνικής εθνικής συνείδησης και στην πνευματική – εθνική αφύπνιση κατά την περίοδο της σκλαβιάς

3. Νεοελληνικός Διαφωτισμός

- *Διαφωτισμός*: Πνευματικό (ιδεολογικό) κίνημα που εκδηλώθηκε στην Ευρώπη τον 17^ο-18^ο αιώνα (1688-1789: αιώνας των φώτων) και πυροδότησε εξελίξεις στην τέχνη, τη φιλοσοφία και την πολιτική σκέψη
- Δύναμη του ορθού λόγου (ορθολογισμός) – ανθρώπινη λογική: απαλλαγή του ανθρώπινου πνεύματος από τις προλήψεις και διάδοση της αληθινής γνώσης
- Εκπρόσωποι: Τζον Λοκ, Νεύτωνας, Βολταίρος, Μοντεσκιέ, Ρουσό
- Οι Έλληνες σπουδάζουν στη Δύση και μεταλαμπαδεύουν τα φώτα τους στην πατρίδα (λόγιοι, φιλόσοφοι, φιλόλογοι, θεολόγοι)

- *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*: παρακλάδι του Ευρωπαϊκού (οι ιδέες του φτάνουν στην Ελλάδα χάρη στους Έλληνες που σπούδαζαν στην Ευρώπη και στους Έλληνες εμπόρους)
- Χωρίζεται σε δύο περιόδους:
  - 1) α' περίοδος: προετοιμασίας (1669-1770)
  - 2) β' περίοδος: ακμής (1770-1821)
- Έκδοση αρχαίων συγγραφέων και μεταφράσεις ευρωπαϊκών έργων
- Ίδρυση σχολείων και έκδοση ελληνόφωνων εφημερίδων και περιοδικών στις παρούσιες (ελληνικές κοινότητες σε ξένες χώρες)
- Εκπρόσωποι: λόγιοι, κληρικοί, έμποροι
- Φορείς: Φαναριώτες (Ευγένιος Βούλγαρις, Δημήτριος Καταρτζής, Γρηγόριος Κωνσταντάς κ.ά.)
- Ο Ρήγας Φεραίος ή Βελεστινλής έλαβε εγκύκλια (γενική) μόρφωση και εμπνεύστηκε από τη Γαλλική Επανάσταση και το Γαλλικό Διαφωτισμό
- Στη Βιέννη τύπωσε τα πρώτα βιβλία του και ανέπτυξε μεγάλη πολιτική και εθνική δράση
- Τύπωσε τη Μεγάλη Χάρτα της Ελλάδας και συνέταξε το Επαναστατικό του Μανιφέστο (Δικαίωμα του Ανθρώπου, Σύνταγμα, Θούριος)
- Κοσμάς ο Αιτωλός: λαϊκός διδάσκαλος κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας

4. Τα απομνημονεύματα

- Λογοτεχνικό είδος: συνδέεται άμεσα με τον Αγώνα (1821: ορόσημο)
- Μαρτυρίες-αφηγήσεις ανθρώπων που έζησαν στο κέντρο των μεγάλων ιστορικών γεγονότων της εποχής για το τι έζησαν-έπαθαν-έμαθαν
- Αυτόπτες μάρτυρες που συμβάλλουν στην αποκάλυψη της αλήθειας: Π.Π. Γερμανός, Ε. Ξάνθος, Θ. Κολοκοτρώνης
- Ταύτιση συγγραφέα-αφηγητή και πρωταγωνιστή της ιστορίας (υποκειμενικότητα)

Απομνημονεύματα Ιωάννη Μακρυγιάννη (1797-1864)

- Βιώματα ενός αγωνιστή που έζησε τον Αγώνα και πήρε μέρος στις πολιτικές εξελίξεις (1797-1852)
- Αγνός, ευσεβής, ειλικρινής, ευθύς και δίκαιος
- Αγωνιστής του '21 στην Πελοπόννησο και την Αθήνα
- Ο Καποδίστριας τον διόρισε στο Άργος Γενικό Αρχηγό της Εκτελεστικής Δυνάμεως της Πελοποννήσου, το 1829 (τότε άρχισε να γράφει)
- Δεν είχε πάει σχολείο, έμαθε όμως γράμματα σε μεγάλη ηλικία
- Τα απομνημονεύματά τους είναι γραμμένα ανορθόγραφα, δίχως σημεία στίξης
- Ο λόγος του είναι λαϊκός
- Το χειρόγραφο του βρέθηκε το 1900 και δημοσιεύτηκε το 1907 από Γ. Βλαχογιάννη (σπουδαίο πεζογράφο)
- Το έργο του έγινε ευρύτερα γνωστό στα χρόνια της Κατοχής
- Το 1941 ο Γ. Θεοτοκάς δημοσίευσε άρθρο στο περιοδικό Νέα Εστία για τον ήρωα αυτό και το 1943 ο Γ. Σεφέρης παρουσίασε σε διάλεξη το έργο του αγωνιστή
- Από τότε απασχόλησε ιστορικούς και φιλόλογους, μια και τα απομνημονεύματα των αγωνιστών ανήκουν στις έμμεσες ιστορικές (αλλά πολύτιμες) πηγές της Ελληνικής Επανάστασης (συναρπαστικά αναγνώσματα)
- Καλύπτουν και τη μετεπαναστατική περίοδο του Καποδίστρια και του Όθωνα και φτάνουν ως την εποχή του Γεωργίου Α΄

5. Επτανησιακή Σχολή

- Τα Επτάνησα δε γνώρισαν ποτέ την Οθωμανική κυριαρχία
- Βρίσκονταν κυρίως κάτω από την Ενετική κυριαρχία
- Επικοινωνία – επαφή με το δυτικό πολιτισμό → ανέπτυξαν σημαντική πνευματική δραστηριότητα (λογοτεχνία, μουσική, ζωγραφική)
- Οι λογοτέχνες της έχουν κοινά χαρακτηριστικά (θέματα, ύφος, ενδιαφέροντα)
- Το 19^ο αιώνα παρουσιάζονται κυρίως ποιητικά έργα (λυρικά, σατιρικά)
- Η πεζογραφία είναι περιορισμένη
- Η γλώσσα της ποίησης είναι δημοτική με λίγα επτανησιακά ιδιώματα
- Τα θέματά της είναι: η πατρίδα, η φύση, ο έρωτας
- Οι επτανήσιοι ποιητές είχαν ευρωπαϊκή μόρφωση και επηρεάστηκαν από την ιταλική ποίηση
- Ύμνησαν την κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης
- Γενάρχης της Σχολής θεωρείται ο Δ. Σολωμός
- Προσολωμικοί (Μαρτελάος, Κουτούζης): προετοίμασαν το έδαφος και έζησαν στην εποχή του Διαφωτισμού
- Σολωμικοί: σύγχρονοι ή μεταγενέστεροι του Σολωμού και υιοθέτησαν το πρότυπό του (Μάτεσις, Τερτσέτης, Τυπάλδος, Πολυλάς, Μαρκοράς, Μαβίλης)
- Εξωσολωμικοί: έξω από την επίδραση του Σολωμού, αν και ανήκαν στην ίδια εποχή (Κάλβος, Βαλαωρίτης)

Α. Μαβίλης (1860-1912)

- Σπούδασε φιλοσοφία και φιλολογία στη Γερμανία
- Συνέθεσε 50 σονέτα = δεκατετράστιχα ποιήματα (αποτελούνται από δύο στροφές τετράστιχες και δύο τρίστιχες, με ενδεκασύλλαβους στίχους) με λυρική διάθεση
- Φιλόπατρις και υποστηρικτής της δημοτικής γλώσσας
- Αγωνιστική ζωή (πολέμησε στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1896-97) και ηρωικός θάνατος (1912: Βαλκανικοί πόλεμοι)

Δ. Σολωμός (1798-1857)

- Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο και πέθανε στην Κέρκυρα
- Σπούδασε νομικά στην Ιταλία και μύηθηκε στο ρομαντισμό (λογοτεχνικό κίνημα που χαρακτηρίζεται από πλούσια φαντασία, συναίσθημα, εξιδανίκευση και πάθος)
- Ύμνησε την ελευθερία, το Μεσολόγγι, τα ηρωικά κατορθώματα και τις θυσίες των Ελλήνων στη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα
- Θέματα της ποίησής του: ελευθερία, φύση, θρησκεία, θάνατος, αγνός έρωτας
- Δύο περίοδοι της ποιητικής του δημιουργίας:
  - A) Ζακυνθινή: από την επιστροφή του στο νησί (1818) μέχρι το 1828
  - B) Κερκυραϊκή: από το 1828 έως το θάνατό του (περίοδος ώριμης δημιουργίας)
- Μελέτησε σε βάθος τη δημοτική ποίηση και την κρητική παράδοση
- Τα «μεγαλύτερα» έργα του είναι γραμμένα σε δεκαπεντασύλλαβο
- Σπουδαιότερα έργα του: Ύμνος εις την Ελευθερία, ο Κρητικός, ο Πόρφυρας, Ελεύθεροι Πολιορκημένοι

Ελεύθεροι Πολιορκημένοι

- Μεγάλο επικόλορικό ποίημα
- Εμπνεύστηκε το έργο αυτό από την πολιορκία του Μεσολογγίου
- Χρονικά αναφέρεται στις τελευταίες δεκαπέντε μέρες της πολιορκίας και στην ηρωική έξοδο (παραμονές Βαΐων του 1826)
- Πολλές ποιητικές εικόνες, λαϊκή γλώσσα και έκφραση λαϊκού αισθήματος

ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ

- Φανάρι: συνοικία της Κων/πολης, έδρα του Πατριαρχείου από το 1603
- Έδρα κληρικών και κοσμικών με τίτλους και αξιώματα (διερμηνείς), ισότιμοι με υπουργούς, με γνώσεις σημαντικών γλωσσών της εποχής
- Οι Φαναριώτες έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην πνευματική και πολιτική ζωή.

ΡΟΜΑΝΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

- Νεοελληνική λογοτεχνία του διαστήματος 1830-1880 (πρώτα πενήντα χρόνια μετά την Ελληνική Επανάσταση και ίδρυση του Ελληνικού κράτους)
- Διαμορφώθηκε κάτω από την επίδραση του γαλλικού ρομαντισμού
- Χαρακτηριστικά: επιστροφή στο παρελθόν, μελαγχολία, απαισιόδοξη διάθεση (απόηχος του ρομαντισμού της δύσης), προσπάθεια τόνωσης του εθνικού φρονήματος του λαού
- Δύο γενιές Φαναριωτών εγκατέλειψαν την Πόλη και τις παραδουνάβιες ηγεμονίες και εγκαταστάθηκαν σε Αθήνα και Ναύπλιο

ΝΕΑ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ

- Μετά την επανάσταση κυριάρχησε ο ρομαντισμός στην ποίηση και πεζογραφία
- Όμως μετά από το 1880 έχουμε απελευθέρωση της ποίησης από την καθαρεύουσα και τον ρομαντισμό
- Ηγετική φυσιογνωμία είναι ο Κ. Παλαμάς, που προσπάθησε να συνδέσει την πνευματική ζωή του τόπου με τις ρίζες του (δημοτικό τραγούδι και ποίηση του Σολωμού)
- Στην πεζογραφία έχουμε σύντομα διηγήματα (ηθογραφικά), που περιγράφουν την ελληνική ύπαιθρο και τους απλούς κατοίκους της (ωραιοποιημένη εικόνα της αγροτικής ζωής)
- Κάποιοι, όμως, διηγηματογράφοι (Καρκαβίτσας, Παπαδιαμάντης) παρουσιάζουν και την αρνητική πλευρά των ανθρώπων και της κοινωνίας

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΚΑΒΑΦΗΣ (1880-1933)

- Σπουδαίος ποιητής με μεγάλη απήχηση
- Τα έργα του μεταφράστηκαν σε πολλές δυτικές γλώσσες
- Φαναριώτικης καταγωγής, γεννήθηκε και έζησε στην Αλεξάνδρεια
- Ταξίδεψε πολύ (έζησε και στην Αγγλία και στην Κων/πολη)
- Εργάστηκε και ως υπάλληλος, αλλά μετά το 1922 αφοσιώθηκε στην ποίηση
- Αγαπούσε την ιστορία και για αυτό στα ποιήματά του αναφέρεται σε ιστορικά γεγονότα, κυρίως της Ελληνιστικής εποχής
- Αρχικά ακολούθησε το λογοτεχνικό κίνημα του συμβολισμού (τα φαινόμενα και τα αντικείμενα του εξωτερικού κόσμου χρησιμοποιούνται ως σύμβολα ψυχικών καταστάσεων και αφηρημένων εννοιών), αλλά περισσότερο κινήθηκε στα πλαίσια του ρεαλισμού
- Τα ποιήματά του πλησιάζουν περισσότερο στον πεζό λόγο: λακωνικό και λιτό ύφος (λιτότητα έκφρασης), λεκτική ειρωνεία, λιγιστά επίθετα, ελεύθερος στίχος, άνισος αριθμός συλλαβών, λόγος πυκνός, ιδιότυπη γλώσσα (καθαρεύουσα και δημοτική με ιδιοματισμούς από την Αλεξάνδρεια), ιαμβικό μέτρο και σπάνια ομοιοκαταληξία
- Τα ποιήματά του ο ίδιος τα διέκρινε σε τρεις κατηγορίες: φιλοσοφικά, ιστορικά και ηδονικά (αισθησιακά-ερωτικά)
- Σε κάποια ποιήματά του υπάρχει έντονος διδακτισμός

Η νεότερη λογοτεχνία:

Η λογοτεχνία από το 1922 ως το 1945

- Οι ποιητές της δεκαετίας του '20 ακολουθούν την παράδοση του νεοσυμβολισμού και του νεορομαντισμού
- Στη διάρκεια της δεκαετίας του '30 σημαντικότερες τάσεις της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας ήταν ο αγγλοσαξονικός μοντερνισμός και ο υπερρεαλισμός
- Η πρώτη τάση ασχολήθηκε με πειραματισμούς (ελεύθερος στίχος, εσωτερικός μονόλογος κ.ά.)
- Ο υπερρεαλισμός έφερε ριζικές αλλαγές στην ποίηση και τη ζωγραφική
- Χρησιμοποίηση τεχνικές, όπως η καταγραφή ονείρων, η αυτόματη γραφή κ.ά.
- Αντιτάχθηκε στον ορθολογισμό και στις κοινωνικές συμβάσεις (παραδόσεις, καθιερωμένα)
- Στη δεκαετία αυτή εμφανίστηκαν σημαντικοί Έλληνες ποιητές που επηρέασαν τη μεταπολεμική και νεότερη ποίηση
- Στην πεζογραφία υπάρχουν διαφορετικές τάσεις: κοινωνικός ρεαλισμός παράλληλα με την αστική ηθογραφία και το αντιπολεμικό πνεύμα
- Το ρεαλιστικό μυθιστόρημα εισάγει νέες αφηγηματικές τεχνικές (μοντέρνα εκφραστικά μέσα, ψυχογραφία, εσωτερικός μονόλογος)

Μεταπολεμική και σύγχρονη λογοτεχνία

- Η μεταπολεμική λογοτεχνία περιέχει το έργο των νέων δημιουργών που άρχισαν να εκδίδουν τα ποιήματα και τα πεζογραφήματά τους μετά τον τερματισμό του Β' Παγκοσμίου πολέμου, στη διάρκεια των δεκαετιών του '40 και του '50.
- Κυρίαρχο ρόλο παίζουν τα νεανικά τους βιώματα (Πόλεμος, Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος) σε συνδυασμό με τον έντονο κοινωνικό προβληματισμό τους
- Η σύγχρονη λογοτεχνία αναφέρεται στη λογοτεχνική παραγωγή νεότερων συγγραφέων, οι οποίοι έγραψαν τα έργα τους στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών του 20^{ου} αιώνα
- Βασικό τους ζητούμενο ήταν η στενή σύνδεση της τέχνης με τη ζωή, επηρεασμένοι από το γενικότερο πνεύμα της εποχής, που χαρακτηριζόταν από έντονη ιδεολογική αντιπαράθεση και από μαχητικούς κοινωνικούς αγώνες.
- Στις δεκαετίες '60 και '70 οι ποιητές ανέπτυξαν κριτική διάθεση και υπαρξιακό προβληματισμό απέναντι στα ιστορικά γεγονότα και στα καθημερινά προβλήματα (κοινωνικά αδιέξοδα, ψυχική αποξένωση, αστικοποίηση, κ.ά.)
- Και το έργο των πεζογράφων συνδέεται στενά με τη σύγχρονη ιστορική τους πραγματικότητα